

Euskaldun Etorkinak Ameriketan

Baionan 2001. urteko maiatzaren 17 eta 18.an fakultatean, Paueko unibertsitateak eta Eusko-lkaskuntzak antolatu jardunaldiak izan ziren. Parte hartu zuten Mexikotik, Montevideotik etorritakoek, Estatu Batuetan eta Venezuelan erbestean egondakoek, baita Deustuko unibertsitariak, Euskal Herriko unibertsitatekoak, Nafarroako unibertsitate publikotik eta Baionakotik.

Txosten gehienek erakutsi ziguten, beren buruak berdinkatzera utzi gabe, euskaldun etorkinek herriro atosleetan egokitzen jakin zutela (ik. Edurne Alegria, Jokin Apalategi, Gorka Aulestia, Paulo Iztueta). Beren ondoko anitz Hegoamerikako eta Ertamerikako buruzagietan daude. Erdaldun askok eta euskaldun batzuek uste dute, Euskal Herriko bezainbeste erbestean diren euskotar horiek artzantzatik bizi direla. Aspaldi badu euskaldunek herri haietako bizitzan leku garrantzitsua hartu dutela. Susana Maytiak, José Luis Orella, eta Fernando Muruk gogoratu zizkiguten euskaldun jatorrizko diren, JoseArechavaleta, Jesus Galindez, Damaso Antonio Larrañaga, Gabriela Mistral, Castor Narvarte, Juan de Zumarraga.

Emigraketa horren jatorriak azpimarratu ziren. Hemeretzigarren mendean Hegoaldetik etorri ziren karlistadetako erbersteratuak, gero Ameriketara kontserbadoreen aldetik jarriko direnak; Iparraldetik berriz ekonomiak eragin joanera izan zen eta "euskaldun frantsesak" liberalen aldetik jarri. Beraz hasieran euskaldunen artean hauskura hori zegoen, hemeretzigarren mendean. Baina ez zuten ez batek ez besteek euskaldun zirelako ezagutza galdu, zeren hara joatean gehienak erdaldun baino euskaldunago zirelako. (Alberto Irigoyenen bi txostenak, Jokin Apalategirena), eta denek erbesterearen sentiberatasuna zeukatelako.

Hogeigarren mende hasieran ipar eta hego euskaldun bereizkuntza hori galduko da, ezkontzekin, baita politika giroaren hobetzearekin. Francoren jazarpenak 1939. an ekarri erbesteratuek euskaldun odolberria ekarriko dute, zegoeneko beren nortasuna lausotzen ikusi zutenei. Euskal abertzaletasuna begi onez onartu zuten eta erbesteko Eusko-Jaurlaritza, orduko, amerikar aberastasunarekin lagundua izan zen (Edurne Alegria, Xabier Apaolaza, Xosé Estevez, Roldan Jimeno).

Orain Eusko-Jaurlaritzak esker onez daraman politika ohargarria da, ekonomia harremanak bultzatzen ditu (euskal banku eta industriak) kultura ere bai (amerikar euskal irakasleen prestakuntza, erakusketak, hitzaldiak, euskal kultura asteak). Lan horren balorapen sakona egin behar liteke. Bestalde alderantzizko korronea dago, Estatu Batuetan eta Uruguaien politika mailan Euskal Herriko bakeaz arduratzen hasiak zaizkigu Ameriketako irlandarrek erdietsia egin nahi luketelako. Amerikek orain euskaldun idazle berrien ilusio bat, erakarpen bat da eta hara bizitzera doatz (Ur Apalategiren txostena).

Euskaldun ospe on eta ekonomiako heuren arrakastak intelektual batzuk hase-rreru ditu, hala nola Borges, Sánchez Albornoz eta Sarmiento, alegia gure Indianoak, eusko-amerikarrak, aprobetxategi, materialista eta kulturarik gabekoak direla. Apika ahaztu zitzaizen, nazioarteko eskubidearen sortzailea zen Aita Vitoria, Amerika horien askatzaile izan zen Bolívar, bere Nobel saria euskaldun erbestetuen laguntzeko eman zuen Gabriel Alcayaga "Mistral", Buenos Aires Juan de Garayek eta Montevideo Pedro de Zabalak eraiki zituztela. Baina pentsalari handiak duintasunik gabeko gogoeten egiteko gai dira eta amerindiarrei buruz, Borges, Sánchez Albornoz, Sarmiento eta Villoro gogorkiango eta erdainuz mintzatu dira (Alicia Castellanosen txostena).

Azteka ondoko andere batek Alicia Castellanosen azaldu zizkigun euskaldun erbestetuen jokakibeak amerindiarrekin eta mestizoekin espainolak baino hobeki moldatzen zirela eta maiz beren buruak, espainolekin eduki harreman txarreatatik, amerindiarren antzeko ikusten. Euskaldunen jokabide horiek XVI. mendean Arantzazuko fraidea zen, Juan de Zumarragarena oroitarazten digu. Hark Mexikoko lehen apezpikua zelarik latin idazkeran eta eskola berezietan nahuatl hizkuntza sartu zuen. Conquistador delakoen atzaparregandik lindiarrak gerizatu zituen.

Ameriketako herriei euskaldun etorkinek eman ekarpena beren kopurua baino anitzez handiagoa izan zen eta garai batean euskal kultura erbestetuen lanen bidez ez zen eten. Edurne Alegria, Gorka Aulestia, Roldan Jimeno eta Paulo Iztuetak batik bat gogoratu ziguten nola 20 urteez euskal kultura gehiena erbestean egin zen. Gai horretaz hamar bat bizpalau liburu idatzi dira. Kultura alorrean 1936.ko frankisten jarzpenaren ondotik, Buenos Airesen, oraindik irauten duena, bi hizkuntzetako Mendizabal-Irujoren *Ekin* argitaletxea lanean jarri zen, hamaika eleberri, olerki, antzerki argitaratzen baita itzulpen eta saiakera. *Boletín del Instituto americano de Los Estudios Vascos* delakoak lan ederrik egin zun eta *Gernika* aldizkariak gero eta laburkiango.

Guatemala Cityn eta gero Caracasen euskara hutsez *Euzko-Gogoa* agertu, baita Virgiliusen obra osoa eta Ovidiusen *Maita bidea* (*Ars Amandi*) Andima Ibinagabeitia, Caracasen. Mexikoko *Pizkunde* argitaldaria, Sofoklesen antzerki guztiak eta Zaitegiren *Goldaketan* eman zuen. Txilen liburu batzuk argitaratu ziren hala Pedro Ormaetxea "Lontzi Aba" ren *Ipuintxuak* eta bigarren *ipuintxuak*. Bogotako Euskal Etxeak, *Ekinek* argitaratu *Kolonbiar parnasoa euzkeraz* elebiduna ordaindu zuen eta beste asko, baina gabehienak erdaraz.

Urte haietan 1939etik 1949en bitartean euskaldunen % 90a. Francoren diktaturapean ez zeukaten euskaraz jendearean hitzegiteko eta argitaratzeko ia eskubiderik. Falangisten sartzearekin euskal liburua erre ziren. Argitaletxeak bahitu eta lapurtu. Ihes egin ez zuten idazleak giltzapetu eta hil (Joxe Aristimuño "Aitzol", Lauaxeta, José Markiegi, Martín Lekuona eta beste). Guk "García Lorca kasu" asko izan genituen eya nayzuk ez ziren beren sotanekin torturaren eta heriotzaren aizolbean egon.

Gero 1949tik goiti euskara erdi onartua zen, baina argitaratzea eta irakastea zaila. Horiek darakusate Ameriketako euskal kulturaren garrantzia. Politika alorrean berdin *Euzko Deyaren* Ameriketako argitalpenekin ez zen frankismoaren aurkako abotsa isildu, halaber Eusko Alderdi Jeltzaleak, *Alderdi* argitaratu zuen eta *Euzkadi* Venezuelan.

Entzuleen artean euskal diasporaren ekarpen kaltegarriak ere aipatu ziren, hala nola gure diktadoreak Bordaberry zuberotarra Uruguaien, Ezensoro Bolivian, Pinochet

Baiona 2001.05.17. Euskaldun Etorkinak Ameriketara jardunaldiak. Alberto Irigoien, Txomin Peillen.

Baiona 2001.05.17. Euskaldun Etorkinak Ameriketara jardunaldiak.

Peillen, Txomin: Euskaldun etorkinak Ameriketean

Txilen. Baina ez ziren atzean egon Europa Zaharrean Fraga Iribarne eta Ibarregaray be-nafartarrak abertzaleen zapalkuntzan nabarmendu zirenak.

Biltzarra barreatu baino lehen txostenegileekin erabaki genuen harremanetan jarraitzea, egitasmo baten eraikitzea, batik bat Euskal etxeek izan duten ekarpen eta egitekoaren aztertzeke. Horretarako aski euskaldun den herrietara jo beharko dugu: Argentina, Brasil, Kanada, Ekuadore, Estatu Batuak, Mexiko, Uruguay, Txile, Venezuela eta gaiaz arduratzen diren Buenos-Aires, Montevideo, Santiago, Renoko unibertsitatetara zuzenduz. Ameriketean egon zen Iparragirrek arrazoinekin kantatu zuen eta frutu ederrik eman du Gernikako zuhaitzak.

“Eman eta zabalzazu munduan frutua”. Oxala bakezkoak eta askatasunezkoak balira!

Txomin Peillen